

מעט על המספרים המונים בעברית מדוברת בת ימינו
(ובלהגים נאו-ערביים)

1. הקדמה

במאמר זה אעסוק בעיקר בכמה צורות בלתי תקניות של המספרים המונים בעברית מדוברת בת ימינו, אשר השימוש בהן רווח אף בקרב ישראלים המדברים עברית תקנית בדרך כלל. אנסה לתאר את הגורמים ואת התהליכים שהובילו להתהוות צורות אלה, ואגב כך אתייחס לתופעות בנאו-ערבית הדומות לתופעות המצויות בעברית.

2. התהוות *šmona-me'ot* ו-*šmona-esre*

כידוע, אצל דוברי עברית רבים אשר העברית בפיהם אינה תקנית נעדרת ההבחנה בין מספרים המתייחסים לשם בזכר ובין מספרים המתייחסים לשם בנקבה. כלומר, דוברים אלה עשויים לומר *šmone banim* במקום *šmona banim* ו-*šmona banot* במקום *šmone banot*¹.

ואולם אף בקרב דוברים המדברים עברית תקנית בדרך כלל והמקפידים לומר *šmona banim* לעומת *šmone banot* אנו מוצאים, כי המספר 800 מבוטא בפי רבים *šmona-me'ot* במקום *šmone-me'ot*.

ההסבר המתבקש הוא שמדובר ביישור פרדיגמה. כלומר המספרים הסמוכים ל-*šmone-me'ot* בפרדיגמה, דהיינו *šva-me'ot* ו-*tša-me'ot*, המציגים תנועת a לפני

* ברצוני להודות לפרופ' סימון הופקינס, על שעודד אותי לכתוב מאמר זה ועל שקרא את המאמר והעיר לי הערות מועילות.

1. ישנם חוקרים הטוענים, כי בצורת הנפרד של המספר הצורות שבעברית תקנית מתייחסות לשם בזכר הולכות ונעלמות מהשפה, והצורות שבעברית תקנית מתייחסות לשם בנקבה הופכות לצורות היחידות במערכת (לפירוט החוקרים ופרסומיהם ראו מאיר, עמ' 37). כלומר, לפי טענה זו קיימת נטייה לומר למשל *šmone banim* במקום *šmona banim*, אך לא *šmona banot* במקום *šmone banot*. אמנם בהחלט ייתכן, שהנטייה לומר *šmone banim* רווחת יותר מהנטייה לומר *šmona banot*. עם זאת אין להכחיש את קיומן של צורות דוגמת *šmona banot*, ואינני בטוח שמדובר בתיקון-יתר.

המילה *me'ot*, השפיעו על המספר 800 להציג אף הוא תנועת *a* במקום תנועת *e* לפני המילה *me'ot*:

ביטוי תקני פחות		ביטוי תקני יותר
<i>šva-me'ot</i>		<i>šva-me'ot</i>
<i>šmona-me'ot</i>	←	<i>šmone-me'ot</i>
<i>tša-me'ot</i>		<i>tša-me'ot</i>

יתרה מכך, אנו מוצאים, כי אותם הדוברים האומרים *šmona-me'ot* במקום *šmone-me'ot* אף אומרים *šmona-esre* במקום *šmone-esre*. אף כאן ניתן לדבר על יישור פרדיגמה דומה בהשפעת המספרים הסמוכים ל-*šmone-esre* בפרדיגמה, דהיינו *šva-esre* ו-*tša-esre*, המציגים תנועת *a* לפני המילה *esre*:

ביטוי תקני פחות		ביטוי תקני יותר
<i>šva-esre</i>		<i>šva-esre</i>
<i>šmona-esre</i>	←	<i>šmone-esre</i>
<i>tša-esre</i>		<i>tša-esre</i>

עם זאת נדמה לי, כי ייתכן שגורם נוסף עורר את הפיכת *šmone* ל-*šmona* במקרים שתוארו לעיל. גורם זה קשור בעובדה, שרבים מדוברי העברית בימינו מבטאים את המספרים 3000–9000 כדלקמן: *šloš-talafim*, *arba-talafim*, *xameš-talafim*, *šeš-talafim*, *šva-talafim*, *šmona-talafim*, *tša-talafim*. זאת במקום הביטוי התקני יותר: *šlošet-alafim*, *arba'at-alafim*, *xamešet-alafim*, *šešet-alafim*, *šmonat-alafim*, *šiv'at-alafim*, *tiš'at-alafim*. בשורות שלהלן אנסה לשחזר את שלבי התהליך שהוביל לביטוי הפחות תקני של המספרים 3000–9000, ובעקבות השחזור יבוא ההסבר לצורות *šmona-esre* ו-*šmona-me'ot*.

כפי שנראה, התהליך מתחיל במישור הפונולוגי וממשיך במישור המורפולוגי: א. השלב הראשון בתהליך מתקיים במישור הפונולוגי: בעקבות היאלמותו של הסותם הסדקי (ʔ), המילה אלפים, שנפתחה בעבר בעיצור זה, נפתחת כעת בתנועת *a*: *ʔalafim < alafim*.

המספרים 3000–9000 מורכבים משני אלמנטים: (1) המספרים 3–9, המסתיימים ב-*et/at*; (2) *alafim*. הואיל והמספרים 3000–9000 נתפסים כיחידה אחת, הרי בעקבות היאלמות ה-ʔ התנועה בסיומת *et/at* מופיעה בהברה פתוחה; למשל *šmo|ná|ta|la|fim*, *šló|še|ta|la|fim*.

במספרים 3000–6000 הברה פתוחה זו היא בלתי מוטעמת, ולכן תנועתה נוטה להישמט (בעיקר בדיבור מהיר). למשל: *šló|še|ta|la|fim < šlóš|ta|la|fim*.

לעומת זאת, במספרים 7000–9000 הברה פתוחה זו מוטעמת, ולפיכך תנועתה נשמרת:²

šlōšt-alařim		šlōšet-alařim
arbát-alařim		arbá'at-alařim
xamešt-alařim		xamešet-alařim
šéšt-alařim	←	šéšet-alařim
šiv'át-alařim		šiv'át-alařim
šmonát-alařim		šmonát-alařim
tiš'át-alařim		tiš'át-alařim

ב. בשלב העוקב המספרים 3000–9000 נתונים לחלוקה מחדש, וזאת בשני שלבים: (1) ראשית, חלה חלוקה מחדש במספרים 3000–6000. למשל, הצירוף šlōšt-alařim, המורכב משני האלמנטים šlōšt ו-alařim, מתפרש כאילו הוא מורכב משני האלמנטים šlōš ו-talařim, כלומר šlōš-talařim במקום šlōšt-alařim. מה הסיבה לחלוקה מחדש של 3000 ? למספרים 13, 300 ו-3000 יש מכנה משותף: הם משתייכים לאותה המערכת של צירופים מספריים, המורכבים משני אלמנטים: יחידה מתחלפת (3–9) + מרכיב קבוע.

כך, למשל, כשמונים את המספרים 13–19, אומרים šlōš-esre, arba-esre, xameš-esre וכו'. כפי שניתן לראות, היחידות (3–9) מתחלפות, ואילו esre הוא מרכיב קבוע. אותם הדברים אמורים במספרים 300–900 ובמספרים 3000–9000. מאחר שהמספרים 13, 300 ו-3000 שייכים לאותה המערכת של יחידה מתחלפת + רכיב קבוע, הם עשויים להשפיע זה על זה. במספרים 13 (šlōš-esre) ו-300 (šlōš-me'ot) היחידה המופיעה לפני המרכיב הקבוע היא šlōš, ולכן הדובר נוטה לחשוב, שגם במספר 3000 (šlōšt-alařim) היחידה המופיעה לפני המרכיב הקבוע היא šlōš. עקב כך ה־t ב־šlōšt נתפס כחלק מהמרכיב הקבוע ולא כחלק מהיחידה; כלומר המרכיב הקבוע מתפרש כאילו הוא talařim ולא alařim. וכך šlōšt-alařim מתפרש כ־šlōš-talařim:

		šlōš-esre
		šlōš-me'ot
šlōšt-alařim	→	šlōš-talařim

2. השווה milxemet šešt ayamim לעומת šilgiya vešiv'at agamadim (המילים ayamim ו-agamadim נפתחות בתנועה בעקבות היאלמות העיצור h: ayamim < hayamim, agamadim < hagamadim).

אותם הדברים אמורים גם במספרים 4000–6000.
 (2) הואיל ובעקבות החלוקה מחדש במספרים 3000–6000 המרכיב הקבוע המופיע אחרי היחידות המתחלפות הוא talafim, הרי מתוך נטייה לאחידות בפרדיגמת המספרים 3000–9000 אף המספרים 7000–9000 מציגים את המרכיב הקבוע החדש talafim במקום alafim, כלומר אף הם עוברים אותה החלוקה מחדש. כך למשל המספר 8000 מתפרש כ־šmoná-talafim במקום šmonát-alafim.
 בשלב זה – שלב ב – ביטוי המספרים 3000–9000 הוא כמו בשלב א, אך החלוקה לאלמנטים שונה: šlōš-talafim, arbá-talafim, xaméš-talafim, šéš-talafim, talafim, šiv'á-talafim, šmoná-talafim, tiš'á-talafim. חלוקה חדשה זו חיונית להתהוות השלב הבא.

ג. כפי שראינו, במספרים 3000–6000 היחידה המתחלפת המופיעה לפני המרכיב הקבוע talafim זהה בצורתה ליחידה המתחלפת המופיעה לפני המרכיב הקבוע esre ולפני המרכיב הקבוע me'ot. כך למשל במספרים 15, 500 ו־5000 היחידה המתחלפת היא xameš: xameš-esre/me'ot/talafim.
 בעקבות המספרים 3000–6000 נוטים אף המספרים 7000 ו־9000 להציג צורה אחת של היחידה לפני המרכיב הקבוע. כך למשל šiv'á-talafim הופך švá-talafim בהשפעת švá-esre ו־švá-me'ot³:

švá-esre

švá-me'ot

šiv'á-talafim → švá-talafim

באותו האופן tiš'á-talafim הופך ל־tšá-talafim בהשפעת tšá-esre ו־tšá-me'ot. וכך אנו מגיעים לביטוי הנוכחי: šlōš-talafim, arbá-talafim, xaméš-talafim, šéš-talafim, šmoná-talafim, švá-talafim, šmoná-talafim, tšá-talafim.
 בשלב זה – שלב ג – שבו הושלם הביטוי הבלתי תקני של המספרים 3000–9000, היחידות 3–7 ו־9 מציגות צורה אחת לפני esre, me'ot ו־talafim. יוצאת דופן היחידה 8, לפי הביטוי התקני יותר של 18 ושל 800, שכן במקרה זה אומרים šmoná-talafim, לעומת šmoné-esre ו־šmoné-me'ot. לעומת זאת, הביטוי הפחות תקני šmoná-esre ו־šmoná-me'ot משיג אחידות במערכת, שכן לפי ביטוי זה גם היחידה 8 מציגה צורה אחת – šmoná – לפני esre, me'ot ו־talafim. עובדה זו מעורדת את קיום הביטוי הפחות תקני של 18 ושל 800:

3. לעומת זאת, šiv'at agamadim אינו נוטה להפוך ל־švat agamadim. זאת משום שצירוף זה אינו שייך למערכת של יחידה מתחלפת + מרכיב קבוע, שתוארה לעיל, ולכן אינו מושפע מהצירופים המספריים šva-esre ו־šva-me'ot, השייכים למערכת זו.

800	ביטוי תקני פחות של 18 ושל 800	800	ביטוי תקני יותר של 18 ושל 800
šmoná-esre		šmoné-esre	
šmoná-me'ot	←	šmoné-me'ot	
šmoná-talafim		šmoná-talafim	

כלומר, šmona-me'ot ו-šmona-esre הופכים šmone-me'ot ו-šmone-esre בהשפעת: (1) šva-esre ו-tša-esre וכן šva-me'ot ו-tša-me'ot בהתאמה; (2) šmona-talafim. או, במילים אחרות, חוברים כאן שני גורמים: (1) יישור פרדיגמה; (2) אנלוגיה מצירופים מספריים אחרים במערכת.

כפי שציינתי, šmona-talafim יכול להשפיע בקלות יחסית על šmone-esre ועל šmone-me'ot ולגרום להם להפוך šmona-esre ו-šmona-me'ot, מאחר שבעברית מדוברת šmone-esre ו-šmone-me'ot משתייכים יחד עם šmona-talafim לאותה המערכת של צירופים מספריים, המורכבים מיחידה מתחלפת (3-9) + מרכיב קבוע (esre/me'ot/talafim). לעומת זאת, צירוף כמו šmone banot אינו משתייך למערכת זו, ועל כן אינו מושפע מ-šmona-talafim ואינו הופך šmona banot.

אילו יישור פרדיגמה היה הגורם היחיד להתהוות šmona-esre ו-šmona-me'ot, היינו יכולים אולי לצפות שהמספר 8, המתייחס לשם בנקבה, יסתיים בתנועת a – šmona (banot) – בהשפעת המספרים הסמוכים לו בפרדיגמה ševa ו-teša, המסתיימים ב-a. והרי זה לא קרה, אלא הביטוי המקובל הוא šmone (banot).

לעומת זאת, מבחינת ההטעמה המספרים 7 ו-9 כן השפיעו על המספר 8 בדרך של יישור פרדיגמה, שהרי בעברית מדוברת ההגייה המלעילית המקובלת šmóne – במקום ההגייה המלרעית התקנית יותר šmoné – התהוותה בהשפעת ההטעמה המלעילית של ševa ו-teša:

הגייה תקנית פחות		הגייה תקנית יותר
ševa		ševa
šmóne	←	šmoné
téša		téša

יש לשים לב, כי בניגוד ל-šmóne (banót) במלעיל אומרים šmoná (baním) במלרע, ולא šmóna (baním). זאת משום שהצורות הסמוכות ל-šmoná בפרדיגמה הן צורות מלרעיות אשר אינן מעודדות הגייה מלעילית: šiv'á, šmoná, tiš'á. בניגוד ל-8, הרי 18 ו-800 משתייכים למערכת של צירופים של יחידה מתחלפת + מרכיב קבוע, שבהם הטעם מופיע מיד לפני המרכיב הקבוע: šlós-esre/me'ot/ ,talafim ,arbá-esre/me'ot/ ,talafim ,xaméš-esre/me'ot/ וכו'. זו הסיבה

להגייה $\check{s}mon\acute{e}(/á)-me'ot$ ו- $\check{s}mon\acute{e}(/á)-esre$ לעומת ההגייה המלעלית של $\check{s}m\acute{o}ne$ ⁴.

יש לציין, כי אצל מיעוט של דוברים⁵ ניתן למצוא את ההגייה: $\check{s}m\acute{o}ne-esre/$ $me'ot/tafalim$ בהטעמת ה- o , בדומה ל- $\check{s}m\acute{o}ne$ (banót)⁶. דוברים אלה עשויים להשמיט את ה- e הבלתי מוטעמת שבסוף היחידה, ולומר $\check{s}m\acute{o}n-esre/$ ⁷ $me'ot/$ $tafalim$ (אך לא $\check{s}m\acute{o}n$ banót), וכך בעצם מתקבלת הטעמה מיד לפני המרכיב הקבוע, כמקובל במערכת.

כפי שניתן לראות, בהגייה $\check{s}m\acute{o}ne-esre/me'ot/tafalim$ המספר $\check{s}m\acute{o}ne-talafim$ מציג תנועת e במקום תנועת a לפני $tafalim$. שמא מדובר בשינוי אנלוגי. כלומר, הואיל והנטייה היא להציג אותה צורת יחידה לפני המרכיב הקבוע $esre/me'ot/$ $tafalim$, והואיל וצורת היחידה לפני $esre$ ו- $me'ot$ אצל דוברים אלה היא $\check{s}m\acute{o}ne$, הצורה $\check{s}m\acute{o}na-talafim$ משתנה ל- $\check{s}m\acute{o}ne-talafim$:

		$\check{s}m\acute{o}ne-esre$
		$\check{s}m\acute{o}ne-me'ot$
$\check{s}m\acute{o}na-talafim$	→	$\check{s}m\acute{o}ne-talafim$

3. הפיכת ה- t השייך למספר המונה מסופית לתחילית

3.1 בעברית

3.1.1 $tafalim$

ראוי לתת את הדעת לעובדה, שבביטוי הפחות תקני של המספרים 3000–9000, דהיינו $\check{s}lo\check{s}-tafalim$, $arba-talafim$ וכו', ה- t בעצם הופך מסופית (של המספרים 3–9) לתחילית (של האלפים).

4. מאותה הסיבה אומרים $arb\acute{a}-esre/me'ot/tafalim$, לעומת $\acute{a}rba$ (banót). ההגייה התקנית יותר היא $arb\acute{a}$ (banót) במלרע, אך המילה ארבע היא אחת מאותן מילים המסתיימות בעיין אחרי תנועת פתח והנהגות במלעיל בעברית מדוברת במקום ההגייה התקנית במלרע, כגון קרקע ואצבע. מעניין לציין, כי אפילו סמיכותן של הצורות המלרעיות $\acute{x}am\acute{e}\check{s}-\acute{s}al\acute{o}\check{s}$ בפרדיגמה לא הצליחה לגרום ל- $arba$ לשמור על ההגייה התקנית במלרע.

5. רובם של דוברים אלה בני למעלה מחמישים, על פי ממצאיי.

6. מעניין לציין, כי אצל גלינרט, עמ' 81–82, דווקא הצורות $\check{s}m\acute{o}ne-esre$, $\check{s}m\acute{o}ne-me'ot$ מוצגות בתור הצורות הרגילות. הצורה $\check{s}m\acute{o}n\acute{a}-esre$ מוצגת בתור צורה העשויה לבוא במקום $\check{s}m\acute{o}ne-esre$, ואילו הצורה $\check{s}m\acute{o}n\acute{a}-me'ot$ אינה נזכרת כלל.

7. הצורה $\check{s}m\acute{o}nesre$ מתקיימת (1) אצל דוברים המשמיטים את ה- e בסוף היחידה $\check{s}m\acute{o}ne-esre$ < $\check{s}m\acute{o}n-esre$, כמצוין לעיל; (2) אצל דוברים המשמיטים את ה- e בתחילת העשור (ראו גלינרט, עמ' 82 הערה 3): $\check{s}m\acute{o}ne-sre$ < $\check{s}m\acute{o}ne-esre$. דוברים האומרים sre במקום $esre$ מבטאים את המספרים 13, 15 ו-16 בהידמות ה- $\check{s}$ של היחידה ל- s של העשור: $\acute{s}l\acute{o}s-sre$, $\acute{x}am\acute{e}\check{s}-sre$.

ראיה לכך ניתן למצוא באופן שבו צירופים אלה נכתבים לעתים באינטרנט בידי גולשים, המרכיבים להתבטא שם בכתב בעברית מדוברת; למשל שבע'תלפים, 6'תלפים, 5 תלפים.

ראיה נוספת להפיכת ה־t מסופית לתחילית ניתן למצוא בצירוף malán-talafim, הרווח בלשון הסלנג, בעיקר בפי ילדים, ומובנו 'הרבה מאוד'.⁸ צירוף זה מורכב משני אלמנטים: (1) המילה malán, שמובנה בסלנג הישראלי 'הרבה מאוד', ומקורה במילה הערבית malān 'מלא';⁹ (2) המילה talafim, שמקורה בצירופים המספריים שנדונו לעיל, דוגמת šlōš-talafim.¹⁰

יתרה מזאת, לעתים רחוקות יותר יש שימוש של talafim לא כחלק מצירוף דוגמת malán-talafim ו־šva-talafim, אלא כצורה עצמאית; למשל hayu šam talafim.¹¹

3.1.2 treve(y)

דוגמה נוספת, אם כי פחות מובהקת, להפיכת ה־t מסופית של המספר המונה לתחילית של השם הנמנה אנו מוצאים בצורה המציינת את המספר $\frac{3}{4}$. הצורה התקנית היא šloša reva'im, אך בדיבור רווחת הצורה šlōštrev(y).¹² זהו כיווץ של

8. אצל רוזנטל, עמ' 221, בערך "מלאן תלפים", מופיעה ההגדרה: "כמות גדולה, בעיקר של בני אדם או ממוץ".

9. ראו רוזנטל, עמ' 221, בערך "מלאן". לעתים רחוקות יותר האלמנט הראשון בצירוף אינו malán כי אם מילה בעלת צליל דומה: milyón 'מיליון' או malyán, שמובנה בסלנג הישראלי 'הרבה מאוד' (וכן 'עשיר מאוד'), ומקורה במילה הערבית 'מלא' (ראו בן־אמוץ ובן־יהודה תשמ"ב, עמ' 220, בערך "מלין"; רוזנטל, עמ' 221, בערך "מליאן"). לעתים רחוקות עוד יותר את מקום האלמנט הראשון תופסת מילה שמובנה 'כמות גדולה', אך היא אינה דומה בצלילה ל־malán, דוגמת yam, hamón ו־yamba. (אצל רוזנטל, עמ' 164, בערך "ימבה", מצוין, כי מילת הסלנג ימבה, שהוראתה 'כמות גדולה מאוד', היא, ככל הנראה, הרחבה של ים בהוראה זו.) הופעותיהן של המילים הנ"ל בצירוף עם talafim מתועדות באינטרנט; למשל מלאן תלפים / מלאנתלפים / מלן תלפים / מלנתלפים, מליון־תלפים, מליאן תלפים / מליין תלפים, ימבה־תלפים.

10. מעניין לציין, כי יש דוברים המשתמשים בסלנג במילה malánta (כתיבים רווחים באינטרנט: מלנתא/מלנתה), במובן 'הרבה'. כפי הנראה, אין מדובר כאן בקיצור של malán-talafim, אלא הצירוף malán-talafim פורש בטעות כמורכב משני האלמנטים malánta-alafim. ראיה לכך שמדובר בחלוקה מחדש של הצירוף ניתן למצוא בכתיבים אלה המופיעים באינטרנט: מלאנת'אלפים, מלאנת'אלפים, מלאנת אלפים. פעם אחת אף מופיע הכתיב מלנתה אלפים.

11. לוי, עמ' 232. אף מְפָרָה שלי סיפרה לי, כי היא שמעה ילדים קטנים אומרים talafim לא בצירוף. אצל בן־אמוץ ובן־יהודה תשל"ב, עמ' 232, מופיע הערך "תלפים" במובן 'אלפים', וניתנות הדוגמאות "כמה תלפים זה שווה?" ו"הלוואי שיהיו לי ככה תלפים לירות בכנק". באותו העמוד מופיע הערך "תלפים־תלפים", במובן: 'הרבה מאוד'; מספר רב.

12. צורה זו מתועדת באינטרנט בכתיבים אלה: שלושת רבעי / שלושתרבעי / שלושת רבע /

הצירוף (y) šlōšet riv'É, המשמש בעברית תקנית כאשר המספר $\frac{3}{4}$ מצטרף לשם מיודע, כגון šlōšet riv'Éy aša'á.
 חלק מהדוברים מפרשים את הצורה (y) šlōštreve כאילו היא מורכבת משני האלמנטים (y) šlōš-treve, כפי שמעידים הכתיבים האלה באינטרנט: שלוש תרבעי, שלוש תרבע, שלוש תרבה, שלוש תרבי ועוד. לפי חלוקה חדשה זו מוצאים אותה צורת מספר לפני (y) šlōš-treve/esre/me'ot/talafim : talafim ר־ me'ot, esre, treve(y).

3.2 בערבית

3.2.1 בהופעת המספרים 3–10 לפני רפלקסים של משקלים מסוימים

ראוי לציין, כי תופעה דומה ונרחבת הרבה יותר של הפיכת ה־t מסופית לתחילית קיימת ברבים מהלהגים הנאו־ערביים:¹³ כאשר המספרים המונים 3–10 מופיעים לפני צורות ריבוי מסוימות, בעיקר ברפלקסים של המשקלים ²af'ālat ר־ ²af'ul, ²af'al ה־t, שהשתייך במקורו לסופית at- במספרים המונים, הופך לתחילית של השמות הנמנים. התופעה רגילה בלהגים נאו־ערביים מזרחיים, ואילו בלהגים המערביים היא ידועה לי רק מלהג חסאניה שבמאוריטניה ומהלהג של מלטה.

כך למשל מוצאים בלהג של כנדיריב שבתורכיה (יסטרו 2006, עמ' 93): xams- xams tərǧafe, 'אלפים' 5' tālāf, '8 ימים' 8' ṭmən-tīyēm, '9 חודשים' 9' tās' təšhəṛ, xams- 5' כיכרות לחם'.

התופעה כבר נדונה בהרחבה,¹⁴ ואין טעם לחזור כאן על כל הדברים. ברצוני להתמקד בשחזור משוער של התהליך שהביא לתופעה זו בלהגים הנאו־ערביים. בערבית הקלסית המספר המונה בקבוצה 3–10 מציג צורה ארוכה (כלומר עם סופית הנקבה at-) בהתייחס לשם בזכר, וצורה קצרה (כלומר ללא סופית הנקבה) בהתייחס לשם בנקבה. כשהמספר מופיע עם שם נמנה המספר משמש נסמך, והשם הנמנה – סומך.

ניתן לתאר את המצב בערבית הקלסית באמצעות הסכמה הזאת:

המספר ללא שם נמנה: צורה קצרה (בהתייחס לשם בנקבה)

צורה ארוכה, המסתיימת ב־t (בהתייחס לשם בזכר)¹⁵

המספר עם שם נמנה: צורה קצרה (בהתייחס לשם בנקבה)

צורה ארוכה, המסתיימת ב־t (בהתייחס לשם בזכר)

שלושתרבע / שלושת רבה ועוד. יש לציין, כי מצויים באינטרנט כתיבים ללא ת: שלוש רבעי / שלושתרבעי / שלוש רבע / שלושתרבע. ייתכן שכתובים אלה משקפים את ההגייה (y) šlōštreve.

13. כבר לויץ, עמ' 232, מצביע על הדמיון בין התופעה שתוארה לעיל לגבי עברית מדוברת בת ימינו לבין התופעה שתואר להלן לגבי להגים נאו־ערביים.

14. ראו בעיקר לויץ; מרת, עמ' 173–179.

15. התיאור מתייחס לצורות הקשר (בהפסק סופית הנקבה השמנית at- מבוסאת ah-).

ניקח לדוגמה את המספר 3 (רייט, כרך I, עמ' 253; רקנדורף, עמ' 204):
 המספר ללא שם נמנה: 3' talāt^{un} (בהתייחס לשם בנקבה)
 המספר עם שם נמנה: 3' talātat^{un} (בהתייחס לשם בזכר)
 המספר עם שם נמנה: 3' talāt^u nisāⁱⁿ נשים'
 המספר עם שם נמנה: 3' talātat^u rijālⁱⁿ גברים'

בנאו-ערבית ניתן לדבר על תהליך בן שלושה שלבים עיקריים שהוביל לצורות
 דוגמת xams tərǧafe^u, tās^u təšhər, xams-tālāf:

1. בשלב הראשון מתקיימת בנאו-ערבית חלוקה הדומה לחלוקה בערבית הקלסית, דהיינו צורה ארוכה המתייחסת לשם בזכר וצורה קצרה המתייחסת לשם בנקבה, וכמו בערבית הקלסית אף כאן הצירוף בין המספר המונה לשם הנמנה הוא צירוף סמיכות.

ואולם בניגוד לערבית הקלסית הרי בנאו-ערבית סופית הנקבה -at מקיימת את האלמנט העיצורי t בצורת הנסמך אך מאבדת אותו בצורת הנפרד (כמו בעברית: malkat ayofi בנסמך, לעומת malka בנפרד).

עקב כך בצורות הארוכות נוצרת הבחנה בין הצורה הבלתי עצמאית של המספר (הצורה המופיעה עם שם נמנה), שהיא צורת נסמך ולפיכך מסתיימת ב-t, לבין הצורה העצמאית של המספר (הצורה המופיעה ללא שם נמנה), שהיא צורת נפרד ולפיכך אינה מסתיימת ב-t.

ניתן לתאר את המצב בשלב הראשון באמצעות סכמה זו:

המספר ללא שם נמנה: צורה קצרה (בהתייחס לשם בנקבה)

צורה ארוכה נטולת t (בהתייחס לשם בזכר)

המספר עם שם נמנה: צורה קצרה (בהתייחס לשם בנקבה)

צורה ארוכה, המסתיימת ב-t (בהתייחס לשם בזכר)

כפי הנראה, מצב כזה מתקיים בימינו בלהג בחארנה של בחריין (אל-תאג'ר, עמ' 96-97):

המספר ללא שם נמנה: 5' xams (בהתייחס לשם בנקבה)

5' xamse (בהתייחס לשם בזכר)

המספר עם שם נמנה: 5' xams sayyārāt מכוניות'

5' xamsat danānīr דינרים'

2. בשלב מאוחר יותר מתבטלת ההבחנה בין צורה עצמאית לצורה בלתי עצמאית של המספר: הצורה הארוכה הבלתי עצמאית (המסתיימת ב-t) נדחית על ידי הצורה הארוכה העצמאית (נטולת ה-t), אולי באנלוגיה לצורה הקצרה, שאינה מבחינה בין צורה עצמאית לצורה בלתי עצמאית.

עם זאת, לפני מספר שמות ברפלקסים של המשקלים 'af'ul, 'af'āl ו-'af'ilat,

השכיחים בהקשר של ספירה עם המספרים 3-10, 16 המספרים מצליחים לעמוד בפני השינוי הכללי ולשמור על סופית בעלת t.

ניתן לתאר את המצב בשלב השני באמצעות סכמה זו:

המספר ללא שם נמנה: צורה קצרה (בהתייחס לשם בנקבה)

צורה ארוכה נטולת t (בהתייחס לשם בזכר)

המספר עם שם נמנה: צורה קצרה (בהתייחס לשם בנקבה)

צורה ארוכה נטולת t (בהתייחס לשם בזכר)

צורה ארוכה, המסתיימת ב-t (לפני מספר שמות

במשקלים מסוימים, כנזכר לעיל)

כפי הנראה, מצב כזה מתקיים בימינו בכּוּיִת (ג'ונסטון, עמ' 88):¹⁷

המספר ללא שם נמנה: 7' sabi' (בהתייחס לשם בנקבה)

3' talāta (בהתייחס לשם בזכר)

המספר עם שם נמנה: 7' sabi' banāt 'בנות'

3' talāta riyayīl 'גברים'

6' sittat ašhir 'חודשים'

מעניין לציין, כי בלשון המקרא מוצאים תופעה מעט דומה: קיימת שם נטייה להציג צורת נפרד קצרה של המספר המונה בהתייחס לשמות בלתי מיודעים בנקבה וצורת נפרד ארוכה בהתייחס לשמות בלתי מיודעים בזכר; למשל "שש שנים" (שמות כא 2) לעומת "ששה בנים" (בראשית ל 20). עם זאת, לעתים המספר המונה מציג צורת נסמך ארוכה (במקום צורת נפרד ארוכה), בעיקר לפני השמות אלפים, ימים; למשל "ששת אלפים" (במדבר ג 34), "ששת ימים" (שמות כג 12). כפי הנראה, בתקופה מוקדמת יותר של העברית המספר המונה, שהופיע לפני שם נמנה, בא ככלל בצורת הנסמך, ומאוחר יותר התחלפה צורת הנסמך בצורת הנפרד, והחלו לומר שישה בנים במקום ששת בנים.¹⁸ עם זאת נותרו שרידים של

16. לפי דקדוק הערבית הקלסית הריבויים במשקלים ^{un}af'al, ^{un}af'ul, ^{un}af'ilat (וכן ^{un}fi'lat) משמשים רק בהתייחס לשמות שמספרם נע בין 3 ל-10, ולכן הם נקראים ⁱⁿqillat ^{un}jumū' ריבויים המציניים מספר מועט. שאר הריבויים נקראים ⁱⁿkafrat ^{un}jumū' ריבויים המציניים מספר רב. אשר לשמות שיש להם גם ריבוי המציין מספר מועט וגם ריבוי המציין מספר רב, הרי אחרי המספרים 3-10 הם חייבים להופיע בריבוי המציין מספר מועט (רייט, כרך I, עמ' 234, ורך II, עמ' 234).

17. למעשה, בכּוּיִת משמשות שתי מערכות ביחס למספרים המונים 3-10: (1) מערכת מקורית, המתוארת כאן במסגרת שלב 2; (2) מערכת שחדרה מעיראק, ממצרים ומלבנון, והשייכת לשלב 3 (ג'ונסטון, עמ' 88; מרת, עמ' 163).

18. דעה זו מופיעה כבר אצל ברוקלמן, עמ' 276. לעומת זאת, צורת הנסמך של המספר המונה נשמרה לפני שם נמנה מיודע. ייתכן שהפער ביידוע בין המספר המונה לשם הנמנה מנע מהמספר המונה ללבוש צורה עצמאית, כלומר צורת נפרד.

צורת הנסמך, בעיקר לפני שמות נמנים, הרווחים בהקשר של ספירה ועקב כך עמידים יותר בפני השינוי הכללי, וכך נשמרה על פי רוב צורת הנסמך של המספר המונה לפני השמות הנמנים אלפים וימים.

מעניין לציין, כי צורת הנסמך של המספר המונה קיימת עד ימינו לפני אלפים אך לא לפני ימים. הסיבה לכך נעוצה בעובדה, שצירוף כמו ששת אלפים שיך בכללותו לקטגוריית שמות המספר, בשונה מצירוף כמו ששת/ששה ימים. ההבדל המהותי בין שני הצירופים בא לידי ביטוי מוחשי ביכולת לכתוב את הצירוף ששת אלפים כולו באמצעות סימן מספרי (6000) בניגוד לצירוף ששת/ששה ימים (6 ימים).

במידה מסוימת קטגוריית שמות המספר היא קטגוריה עצמאית, החסינה יותר בפני השפעות חיצוניות. זו אף הסיבה לכך, שצורת הנסמך של המספר שרדה עד ימינו לפני מאות; למשל šloš me'ot (הצירוף כולו שיך לקטגוריית שמות המספר) – אף על פי שהכלל הוא, שהמספר המונה מופיע בצורת נפרד לפני שם נמנה בלתי מודע, למשל šaloš banot.

3. בשלב מאוחר יותר של הנאו-ערבית מתבטלת ההבחנה בין מספר המתייחס לשם בזכר לבין מספר המתייחס לשם בנקבה (חוסר הבחנה כזה כבר קיים בנאו-ערבית במספרים 11–19, בעשרות, במאות, באלפים וכו'). תחת זאת נוצרת הבחנה בין צורה עצמאית לצורה בלתי עצמאית של המספר: כאשר המספר מופיע ללא שם נמנה, הוא מציג את הצורה הארוכה (זו שבעבר התייחסה רק לשם בזכר), ואילו כאשר המספר מופיע עם שם נמנה, הוא מציג את הצורה הקצרה (זו שבעבר התייחסה רק לשם בנקבה).

כפי שצוין לעיל, לפני שמות מסוימים ברפלקסים של המשקלים ²af'ul, ²af'al ו-²af'ilat שימר המספר בסופו את ה־t, אולם מאחר שמדובר בצורה יוצאת דופן של המספר לא שרדה צורה זו לאורך זמן בלהגים רבים, אלא בשלב מסוים חדל ה־t להיתפס כחלק מהמספר והחל להיתפס כחלק מהשם הנמנה, הבא אחריו.

בדומה למה שראינו לעיל ביחס להיווצרות צורות עבריות דוגמת xameš-²af'ul, ²af'al ו-talafim, אף בנאו-ערבית התאפשרה הצטרפות ה־t לשמות ברפלקסים של המשקלים ²af'ul, ²af'al ו-²af'ilat בעקבות היאלמות הסותם הסדקי², שפתח אותם בעבר.¹⁹ בסופו של התהליך מתקבלת מערכת פשוטה יותר מבחינת צורת המספר.²⁰

19. באנלוגיה להופעת ה־t לפני שלושת המשקלים הנ"ל מוצאים בכמה להגים t לפני משקלים נוספים הפותחים בתנועה. כך למשל מוצאים בלהג של כנדיריב שבתורכיה ²af'ul, ²af'al ו-talafim 'אצבעות' (יטררו 1981, עמ' 56, קטע 8).

20. לעומת זאת, מבחינת צורת השמות מתקבלת מערכת מורכבת יותר: כשהשם מופיע אחרי אחד מהמספרים המונים 10–3, צורתו שונה מהצורה שהוא מציג בהופיעו ללא מספרים אלה.

ניתן לתאר את המצב בשלב השלישי באמצעות סכמה זו:
 המספר ללא שם נמנה: צורה ארוכה נטולת t (הן בהתייחס לשם בזכר והן בהתייחס
 לשם בנקבה)

המספר עם שם נמנה: צורה קצרה (הן בהתייחס לשם בזכר והן בהתייחס לשם
 בנקבה)

כך למשל אנו מוצאים בלהג של ירושלים (לוי, עמ' 233–234):
 המספר ללא שם נמנה: xamse 5' (הן בהתייחס לשם בזכר והן בהתייחס לשם
 בנקבה)

המספר עם שם נמנה: arba⁶ iwlād/banāt/tušhur 4' ילדים/בנות/חודשים'

ראיה להפיכת ה־t מסופית של המספר המונה לתחילית של השם הנמנה בלהגים
 נאו־ערביים ניתן למצוא באופן שבו צירופים אלה נכתבים לעתים באינטרנט, בעיקר
 בצייטוט של שירים מודרניים ובהודעות של גולשים המתבטאים בכתב בלשונם
 המדוברת. כך מצאתי באינטרנט כתיבים כגון عشر تيلم (עשר תיאם) 10' ימים',
 عشر تالاف (עשר תאלאף) 10' אלפים', 4 תלף (4 תלאף) 4' אלפים', 7 تاشهر
 (7 תאשהר) 7' חודשים', تسع تشهر (תסע תשהר) 9' חודשים', خمس ترغفة
 (חמס תרע'פה) 5' כיכרות לחם'. מעניין במיוחד הצירוף مليون تالף/תלף
 (מליון תאלאף/תלאף) 'מיליון אלפים' (כלומר הרבה מאוד), וזאת לאור העובדה,
 שהמילה مليون (מליון) מעולם לא הסתיימה ב־t (והשווה בעברית מליון־תלפים,
 לעיל).

הפיכת ה־t מסופית של המספר המונה לתחילית של השם הנמנה בלהגים נאו־
 ערביים היא תופעה קדומה למדי. על פי הופקינס (עמ' 203), הדוגמה הקדומה
 ביותר הידועה לנו מופיעה בפפירוס הכתוב בערבית בינונית יהודית, ככל הנראה
 מהמאה התשיעית לסה"נ: ד' תרדיה 4' גלמות'.

ולבסוף יש לציין את הלהג של קורמקיטי שבקפריסין, המציג את הריבויים
 הפותחים ב־t אף בהופיעם ללא מספר לפנייהם; למשל tá'irfe 'כיכרות לחם' (בורג,
 עמ' 171).

3.2.2 במספרים 13–19

מעניין לציין כי תופעה דומה, אם כי פחות מובהקת, מצויה בנאו־ערבית במספרים
 13–19.

בערבית הקלסית המספרים 13–19, המורכבים מיחידה + עשור, מקיימים הבחנה
 בין מספר המתייחס לשם בזכר לבין מספר המתייחס לשם בנקבה. כשהמספר
 מתייחס לשם בזכר, היחידה מציגה את סופית הנקבה at – ואילו העשור לא;
 וכשהמספר מתייחס לשם בנקבה, היחידה אינה מציגה את סופית הנקבה at – ואילו
 העשור כן.

למשל (רייט, כרך I, עמ' 256; רקנדורף, עמ' 204):
 המספר ללא שם נמנה: 13' *talāt^a 'ašrat^a* (בהתייחס לשם בנקבה)
 '13' *talātat^a 'ašar^a* (בהתייחס לשם בזכר)
 המספר עם שם נמנה: 13' *talāt^a 'ašrat^a mra'at^{an}* נשים'
 '13' *talātat^a 'ašar^a rajul^{an}* גברים'

בנאו־ערבית, לעומת זאת, משמשת ככלל אותה הצורה הן ביחס לשם בזכר והן ביחס לשם בנקבה. צורה זו היא רפלקס של הצורה המתייחסת בערבית הקלסית לשם בזכר; כלומר היחידה מציגה את סופית הנקבה ואילו העשור לא. יש לציין, כי ברובם המכריע של הלהגים סופית הנקבה במספרים 13–19 מאבדת את התנועה שלה, ונותר רק האלמנט העיצורי שלה *t* (פרט לכמה להגים בחצי־האי ערב, המקיימים *-at*). יתרה מזו, ברובם המכריע של הלהגים מחוץ לחצי האי ערב ה־*t* של סופית הנקבה במספרים 13–19 נעשה נחצי (*t̤*) (בחצי האי ערב הנחצה זו אינה רווחת). כך למשל אנו מוצאים בקהיר *xamaštāšar* '15' (ווידין, עמ' 130) הן בהתייחס לשם בזכר והן בהתייחס לשם בנקבה.²¹

כאמור, המספרים 13–19 בנאו־ערבית מורכבים במקורם משני אלמנטים: יחידה (המציגה את סופית הנקבה) + עשור. חלק מהדוברים מודעים לקיומם של שני אלמנטים, אך עושים חלוקה מחדש: הם מנתקים את סופית הנקבה מהיחידה ומצרפים אותה לעשור. כך למשל צורה כמו *xamaštāšar* עשויה להתפרש כמורכבת משני האלמנטים: *xamas-ṭāšar*.

ראיה להפיכת ה־*t* מסופית של היחידה לתחילית של העשור בלהגים נאו־ערביים בתפיסתם של חלק מהדוברים ניתן למצוא באופן שבו מספרים אלה נכתבים לעתים באינטרנט. כך המספר 15 מופיע באינטרנט בכתיבים כגון *خمس عشر* (ח'מס תעשר), *خمس تعش* (ח'מס תעש), *خمس تاش* (ח'מס תאש), *خمس طاش* (ח'מס טאש). מעניין במיוחד למצוא את הכתיבים *تعشر* (תעשר), *طعشر* (טעשר) וכדומה אחרי מספר שאינו בקבוצה 3–9, בצירופים שמוכנס 'הרבה מאוד', כגון *عشر طعشر* (עשר טעשר), *الف تعش* (אלף תעש), *مليون طعش* (מליון טעש). הפיכת ה־*t* מסופית של היחידה לתחילית של העשור היא תופעה קדומה למדי. על פי הופקינס (עמ' 203), אחת הדוגמאות הקדומות ביותר הידועות לנו מופיעה בכתובת משנת 207 להג'רה (822/3 לסה"נ): *اربع عشر ليال (= ארבע תעשר ליאל)* 14' לילות'.

21. בלהגים רבים ה־*ar* בסוף המספר נשחק ונעלם. בחלקם הוא נעדר כשהמספר אינו מופיע עם שם נמנה (למשל, בלהג של דמשק *xamšta'š* ללא שם נמנה, *xamšta'šar* עם שם נמנה [גרופלד, עמ' 69]), ובחלקם הוא נעדר תמיד (למשל, בלהג של הנוצרים בבגדאד *xamaštā'š* [אבו חידר, עמ' 78]).

4. המספר המונה (3-10) מופיע עם כינוי חבור

יש לציין, כי ה־t השייך לסופית הנקבה של המספר המונה שרד בנאו־ערבית לא רק לפני הרפלקסים של המשקלים 'af'ul, 'af'āl, ו־'af'ilat, אלא אף כשלמספר המונה מצטרף כינוי חבור.

לפי דקדוק הערבית הקלסית, כאשר כינוי חבור מצטרף למספר מונה אנו מוצאים צורה ארוכה (כלומר עם סופית הנקבה -at) לפני כינוי המתייחס לשם בזכר, talātaturhum 'שלושתם'; וצורה קצרה (כלומר ללא סופית הנקבה) לפני כינוי המתייחס לשם בנקבה: talātuhunna 'שלושתן' (ברוקלמן, עמ' 276).

בנאו־ערבית, כאמור, בצירופים של מספר + כינוי ה־t השייך למספר מוסיף להתקיים. כך למשל אנו מוצאים בלהג של הנוצרים בבגדאד xamsətəm 'חמשתם' (אבו חידר, עמ' 178, טקסט 16), בלהג של מארדין שבתורכיה arḫa'átəṯ 'ארבעתם' (יסטרו 1981, עמ' 36, קטע 36), בלהג של דמשק tlātātna 'שלושתנו' (קוול, עמ' 171), ובלהג של בשמזין שבלבנון 'arb'itna 'ארבעתנו' (גיחה, עמ' 165 הערה 1). יתרה מזו, בניגוד לערבית הקלסית, בנאו־ערבית ה־t מופיע אף אם הכינוי החבור מתייחס לנקבה.²² כך למשל אנו מוצאים בלהג של הנוצרים בבגדאד tlātətəm 'שלושתן' (הכינוי מתייחס לבנות) (אבו חידר, עמ' 178, טקסט 16), ובלהג של מארדין arḫa'átəṯ 'ארבעתן' (הכינוי מתייחס לאבני חן) (יסטרו 1981, עמ' 14, קטע 43).²³

מעניין לציין, כי מצב זה קיים אף בעברית התקנית: אף שאומרים šlóšet abaním לעומת šlōš abanót, הרי אם ממירים את השם הנמנה בכינוי חבור, המספר המונה מציג תמיד t: šlóšet abaním < šlōštám < šlōš abanót < šlōštán < (ולא šlōšan).

22. לא ידוע לי המצב בלהגים הנאו־ערביים בחצי האי ערב המקיימים את ההבחנה בין מספרים המתייחסים לשם בזכר לבין מספרים המתייחסים לשם בנקבה.
23. מעניין לציין, כי בכמה להגים השייכים לקבוצת להגי qəltu המסופוטמיים ובלהג של קורמקיטי שבקפריסין סופית הנקבה של המספר המופיעה לפני הכינוי החבור חסרת הטעמה בצורה חריגה. כך למשל מוצאים בלהג של כנדיריב שבתורכיה tā'ətəṯ 'שלושתן' (יסטרו 1981, עמ' 56, קטע 3) לעומת 'הברך שלהם' (שם, עמ' 70, קטע 38) ובלהג של קורמקיטי sítitikon 'ששתכם' (בורג, עמ' 129) לעומת 'שילכם' (שם, עמ' 67). בלהגים אלה מוצאים אותו היעדר הטעמה חריג בסופית הנקבה אף ברפלקס של בסיס הנטייה kullit-. כך למשל מוצאים בלהג של כנדיריב kállətəṯ 'כולם' (יסטרו 1981, עמ' 50, קטע 5), ובלהג של קורמקיטי kúitikon (>kúllitikon) 'כולכם' (בורג, עמ' 174, קטע 29, ועמ' 192 הערה 45). היעדר הטעמה זה מצוי ברפלקס של בסיס הנטייה kullit- אף בלהגי qəltu מסופוטמיים, המציגים הטעמה רגילה בסופית הנקבה של המספר לפני כינוי חבור. כך למשל אנו מוצאים בלהג של מארדין arḫa'átəṯ 'ארבעתן' (יסטרו 1981, עמ' 14, קטע 43), כמו sūlālətəṯ 'המשפחה שלהם' (שם, עמ' 28, קטע 5), לעומת kállətəṯ 'כולם' (שם, עמ' 8, קטע 22).
24. או šlōštám אצל דוברים רבים, המשתמשים בכינויי הנוכחים והנסתרים אף בהתייחס לנוכחות ולנסתרות בהתאמה.

5. המספר המונה (3–10) מופיע עם שם נמנה מיודע

אצל דוברי עברית רבים נעלמת ההבחנה בין זכר לנקבה לא רק בהצטרף כינוי חבור, אלא אף בהצטרף שם נמנה מיודע: בעוד ההבחנה מתקיימת בהצטרף שם נמנה בלתי מיודע, *šloša banim* לעומת *šaloš banot*, ההבחנה מתבטלת לפני שם נמנה מיודע, ומופיע *t* הן לפני שם בזכר והן לפני שם בנקבה: *šlošet abanim*, *šlošet abanot*.

ניתן לטעון, כי צירוף דוגמת *šlošet abanot* נובע מ-*šloštan*, שהרי אם סופית הנקבה מופיעה לפני כינוי חבור היא אמורה להופיע אף לפני שם המשמש סומך, כמו בדוגמאות *miflagtam*, *mifleget apo'alim*.²⁵ לדעתי ישנו גורם משמעותי יותר המעודד צירופים דוגמת *šlošet abanot*, *arba'at abanot* וכ'.

בעברית תקנית יש לומר כדלקמן:

המספר מופיע לפני שם בזכר		המספר מופיע לפני שם בנקבה	
השם בלתי מיודע	השם מיודע	השם בלתי מיודע	השם מיודע
<i>šlošet abanim</i>	≠ <i>šloša banim</i>	<i>šloš abanot</i>	≠ <i>šaloš banot</i>
<i>arba'at abanim</i>	≠ <i>arba'a banim</i>	<i>arba abanot</i>	= <i>arba banot</i>
<i>xamešet abanim</i>	≠ <i>xamiša banim</i>	<i>xameš abanot</i>	= <i>xameš banot</i>
<i>šešet abanim</i>	≠ <i>šiša banim</i>	<i>šeš abanot</i>	= <i>šeš banot</i>
<i>šiv'at abanim</i>	≠ <i>šiv'a banim</i>	<i>ševa abanot</i>	= <i>ševa banot</i>
<i>šmonat abanim</i>	≠ <i>šmona banim</i>	<i>šmone abanot</i>	= <i>šmone banot</i>
<i>tiš'at abanim</i>	≠ <i>tiš'a banim</i>	<i>teša abanot</i>	= <i>teša banot</i>
<i>aseret abanim</i>	≠ <i>asara banim</i>	<i>eser abanot</i>	= <i>eser banot</i>

25. לפי היגיון זה השלב הבא בהתפתחות הוא הופעתה של סופית הנקבה אף לפני שם בלתי מיודע בנקבה (כלומר כאשר המספר מופיע בצורת הנפרד), דוגמת *šloša banot*, שהרי אם סופית הנקבה מופיעה בצורת הנסמך היא אמורה להופיע גם בצורת הנפרד, כמו בדוגמאות *miflaga*, *mifleget apo'alim*. אמנם, כידוע, ישנם דוברים האומרים *šloša banot*; ואולם נראה כי אין זה נובע מהצורות *šlošet abanot* ו-*šloštan*, אלא הסיבה לכיטוי זה היא חוסר ההבחנה אצל דוברים אלה בין מספרים המתייחסים לשם בזכר לבין מספרים המתייחסים לשם בנקבה. כלומר אותם הדוברים אומרים *šaloš/šloša banim* ו-*šaloš/šloša banim*. עם זאת, מכרה שלי טענה באוזניי, כי שמעה ברדיו אדם שהשתמש בעקביות בצורות דוגמת *šloša banot* ו-*šaloš banim*. אם טענה זו אכן נכונה, הרי שמדובר כאן בקיום של הבחנה בין מספרים המתייחסים לשם בזכר לבין מספרים המתייחסים לשם בנקבה אלא שהשימוש בצורות המספר הפוך לזה של העברית התקנית. ההיגיון בשימוש החדש ברור ומובן: מספר המסתיים בסופית הנקבה משמש ביחס לשם בנקבה, ואילו מספר שאינו מסתיים בסופית הנקבה משמש ביחס לשם בזכר.

כפי שניתן לראות, לפני שם בנקבה רק במספר 3 קיימת הבחנה בין צורת המספר לפני שם מיודע (šloš abanot) לבין צורת המספר לפני שם בלתי מיודע (šaloš banot).²⁶ בשאר המספרים הבחנה זו אינה קיימת לפני שם בנקבה: arba banot/abanot, xameš banot/abanot, banot/abanot וכו'.

לעומת זאת, לפני שם בזכר יש הבחנה ברורה בין צורת המספר לפני שם מיודע (צורת נסמך עם t) לבין צורת המספר לפני שם בלתי מיודע (צורת נפרד בלי t): šlošet abanim לעומת šloša banim, arba'at abanim לעומת arba'a banim וכו'.

לפיכך השימוש בצורות עם t לפני שם מיודע בנקבה (šlošet abanot, arba'at abanot וכו') לעומת צורות בלי t לפני שם בלתי מיודע בנקבה (šaloš banot, arba banot וכו'), יוצר סימטריה רבה יותר בין פרדיגמת המספר לפני שם בנקבה לבין פרדיגמת המספר לפני שם בזכר מבחינת ההבחנה בין שם נמנה מיודע לשם נמנה בלתי מיודע; דהיינו, הן לפני שם בנקבה והן לפני שם בזכר ה-t מופיע לפני שם מיודע ונעדר לפני שם בלתי מיודע.²⁷

26. מבחינת הניקוד יש הבחנה גם במספר 5: לפני שם בלתי מיודע החי'ת מנוקדת בקמץ, ואילו לפני שם מיודע החי'ת מנוקדת בחטף פתח. ואולם בהגייה של העברית בת ימינו הבחנה זו אינה באה לידי ביטוי.

27. (א) גלינטר (עמ' 82) מציין רק את השימוש בצורות šlošet (במקום šlōš), xamešet (במקום xamēšet) (אין מיודעים בנקבה. בולוצקי (עמ' 285) מקבל את דבריו של גלינטר, ומוסיף, כי הצורות המלרעיות šiv'at, šmon'at, tiš'at פחות עשויות להופיע לפני שמות מיודעים בנקבה (אין התייחסות מפורשת לצורות המלעיליות arb'at aseret). עליי לציין, כי נוסף על הצורות המצוינות על ידי גלינטר נתקלתי בצורות arb'at (נפוצה מאוד), šiv'at, šmon'at, tiš'at לפני שמות מיודעים בנקבה. לפי מאיר (עמ' 37 ו-40), הצורות עם t הן הצורות הרווחות, ואילו הצורות ללא t הולכות ונעלמות, ובמספרים 3, 5 ו-6 הן כמעט שאינן קיימות בשפה. אולם מהנתונים שאספתי, בין השאר מ-20 אינפורמנטים, עולה, כי הטענה בדבר נדירות הצורות ללא t מוגזמת. (ב) לפי מאיר (עמ' 40), אפשריים שני כיווני הסבר להופעת הצורות עם t בהתייחס לשם בנקבה: כיוון אחד הוא במסגרת תאוריה של מסומנות: לצורת הנקבה (הכוונה לצורה המתייחסת לשם בנקבה) אין שני מופעים ברורים, שכן אין הבדל בהגייה בין צורת הנפרד לצורת הנסמך (פרט להבדל הקטן שבין šaloš ל-šloš, שכמעט אינו מתמשש כיום בשפה), ואילו בצורת הזכר (הכוונה לצורה המתייחסת לשם בזכר) ישנו הבדל ברור בין צורת הנפרד לצורת הנסמך. העובדה כי לצורה המסומנת יש יותר מופעים מלצורה הבלתי מסומנת היא חריגה מאוד. הצורה הבלתי מסומנת, צורת הנקבה, מקבלת את מגוון המופעים שהיו קיימים בצורה המסומנת שבמערכת, דהיינו הבחנה ברורה בין צורות הנפרד לנסמך. מכיוון שלצורות הנקבה אין צורות נסמך מקבילות, הרי שהמערכת "אימצה" את צורת הנסמך היחידות הקיימות במערכת, דהיינו צורות הזכר. כיוון הסבר שני הוא כיוון הסבר פרוזודי: צורות הנסמך המסומנות מורפולוגית השגורות ביותר כיום הן: šlošet, xamešet ו-šešet. צורות הנפרד המקבילות (šaloš, xameš ו-šešet) הן היחידות במערכת שאינן מלעיליות

זאת ועוד: אף אנשים האומרים בצורה תקנית *arba abanot*, *xameš abanot* וכו' (ולא *arba'at abanot*, *xamešet abanot* וכו') אינם בהכרח אומרים את הצורה התקנית *šloš abanot* (למעשה, רק מיעוט קטן אכן אומר *šloš abanot*). במקום זאת רבים מהם אומרים *šaloš abanot*. צורה זו נוצרה בהשפעת המספרים 4-10, המציגים צורה אחת לפני שם בלתי מיודע בנקבה ולפני שם מיודע בנקבה, כפי שתואר לעיל. כלומר, כמו שאומרים *xameš arba banot/abanot* וכו' ללא הבחנה בין שם מיודע לבלתי מיודע, כך אומרים *šaloš banot/abanot*.

כאמור, צורות כמו *šlošet abanot*, *arba'at abanot* וכו' נוצרו בהשפעת פרדיגמת המספר לפני שם בזכר. אצל חלק מהדוברים ניתן למצוא השפעה בכיוון ההפוך, אם כי זה הרבה פחות נפוץ: דוברים אלה אומרים *arba'a šloša abanim* וכו', במקום *šlošet abanim*, *arba'at abanim* וכו'. כלומר, הם משתמשים לפני שם מיודע בזכר באותה צורת מספר המשמשת לפני שם בלתי מיודע בזכר. במקרה זה השינוי נובע מאנלוגיה למספרים לפני שם בנקבה, המציגים צורה אחת לפני שם בלתי מיודע ולפני שם מיודע, דוגמת *xameš banot/abanot*.

זאת ועוד ישנם דוברים הרואים בצירוף של מספר מונה + שם נמנה, כגון *šloša banim*, יחידה אחת, ולכן כשהם רוצים ליידע את הצירוף, הם מקדימים את תווית היידוע לצירוף כולו, כלומר למספר המונה ולא לשם הנמנה, ומשאירים את המספר בצורת הנפרד. כך למשל הם אומרים *ašloša banim* במקום *šlošet abanim*²⁸.

לבסוף יש לציין, כי אותו הדובר עצמו עשוי לקיים זו בצד זו כמה דרכי ביטוי. כך למשל הוא עשוי לומר לעתים *šaloš ašanim* ולעתים *šlošet ašanim*. כלומר, אי-האחידות בכיטוי המספרים קיימת לא רק ברמת הכלל, אלא אף ברמת הפרט.

בהגייה הרווחת בימינו. ייתכן כי קיימת נטייה, שצורות שם המספר בנסמך תהיינה מלעיליות, כדי לשמור על דגם ההטעמה המקובל של סירוג של הברות מוטעמות ובלתי מוטעמות בצירוף השמני. לעומת זאת, לפי צבי (עמ' 92), היווצרות פרידגמה של צורות זכר בלבד בנסמך משתלבת היטב במגוון כיווני ההתפתחות הקיימים בלשונות שמיות שונות, ובהם גם היעלמות צורות שם המספר בנקבה, ואין צורך להסבירה דווקא באחת משתי הדרכים המצוינות אצל מאיר.

28. על פי מרת (עמ' 171), בלהגים הנאו-ערביים הדרך המקובלת ליידע את הצירוף מספר מונה + שם נמנה היא באמצעות הקדמת תווית היידוע למספר המונה ולא לשם הנמנה. כך, למשל, בלהג של בגדאד *larba' ibyūt* 'ארבעת הבתים'.

.6 סיכום

בקרב הציבור הישראלי עובדה ידועה היא שאנשים רבים משתמשים במספרים המונים ללא הבחנת מין. כך למשל הם עשויים לומר במקום *šloša banim* ו-*šaloš banim* במקום *šloša banot* ו-*šaloš banot*.
 ואולם הרבה פחות ידועה העובדה, שאף אנשים אשר לעולם לא יאמרו *šaloš banim* במקום *šloša banim* ו-*šaloš banot* במקום *šloša banot* אינם חסינים מפני ביטוי בלתי תקני של המספרים המונים, כגון *šmone-* במקום *šmone-esre*, *šmona-me'ot* במקום *šmone-me'ot*, *šloš abanot* במקום *šlošet abanot*, ועוד.

כפי שראינו לעיל, סטיות כאלה מכללי העברית התקנית הן בעיקר תוצאה של יישורי פרדיגמות ושינויים אנלוגיים שונים, אולם יש תפקיד גם לגורמים פונולוגיים, כגון היאלמות עיצורים והישמטות תנועות, כפי שראינו למשל ביחס להיווצרות צורות כמו *xameš-talafim*.

לבסוף נציין, כי ראינו, שניתן למצוא בנאר-ערבית תופעות הדומות לאלו המצויות בעברית, כגון הפיכת ה-ז מסופית של המספר המונה לתחילית של השם הנמנה והופעת ה-ז במספרים מונים אף לפני כינויים המתייחסים לנקבה. על אף הדמיון בין התופעות בעברית ובערבית סביר להניח, כי מדובר בהתפתחות עצמאית בכל אחת מהלשונות.

קיצורים ביבליוגרפיים

- F. Abu-Haidar, *Christian Arabic of Baghdad*, Wiesbaden 1991 = אבו חידר
 M. A. Al-Tajir, *Language and Linguistic Origins in Bahrain: The Bahārnah Dialect of Arabic*, London 1982 = אל-תאג'יר
 S. Bolozky, "Remarks on Rhythmic Stress in Modern = בולוצקי
 Hebrew", *Journal of Linguistics* 18 (1982), pp. 275–289
 A. Borg, *Cypriot Arabic*, Stuttgart 1985 = בורג
 בן-אמוץ ובן-יהודה תשל"ב = ד' בן-אמוץ ונ' בן-יהודה, מלון עולמי לעברית
 מדוברת, ירושלים תשל"ב
 בן-אמוץ ובן-יהודה תשמ"ב = ד' בן-אמוץ ונ' בן-יהודה, מלון אחול-מניוקי לעברית
 מדוברת, תל-אביב תשמ"ב
 C. Brockelmann, *Grundriss der vergleichenden Grammatik der = ברוקלמן
 semitischen Sprachen*, vol. 2: *Syntax*, Berlin 1913
 T. M. Johnstone, *Eastern Arabian Dialect Studies*, London = ג'ונסטון
 1967

- M. Jiha, *Der arabische Dialekt von Bišmizzīn*, Beirut 1964 = ג'יחה
- L. Glinert, *The Grammar of Modern Hebrew*, Cambridge 1989 = גלינרט
- H. Grotzfeld, *Syrisch-arabische Grammatik*, Wiesbaden 1965 = גרוצפלד
- S. Hopkins, "Two New Publications of Arabic Papyri", *JSAI* = הופקינס
21 (1997), pp. 187–222
- M. Woidich, *Das kairenisch-Arabische: Eine Grammatik*, = ווידריך
Wiesbaden 2006
- O. Jastrow, *Die mesopotamisch-arabischen qeltu-Dialekte*, = 1981 יסטרו
vol. 2: *Volkskundliche Texte in elf Dialekten*, Wiesbaden 1981
- O. Jastrow, "Anatolian Arabic", in K. Versteegh (ed.), = 2006 יסטרו
Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics, vol. 1, Leiden &
Boston 2006, pp. 87–96
- A. Levin, "From Suffix to Prefix: Some Synchronic and Diachronic = לוין
Aspects Concerning the *t*-Prefix Preceding the Counted Noun from
Three to Ten", in I. Ferrando & J. J. S. Sandoval (ed.), *AIDA 5th
Conference Proceedings (Cádiz, September 2002)*, Cádiz 2003, pp.
227–238
- מאיר = ע' מאיר, "זכר ונקבה במספר, המין הדקדוקי בשמות המספר כמערכת
פגיעה", *בלשנות עברית* 55 (תשס"ה), עמ' 31–42
- K. Mörth, *Die Kardinalzahlwörter von eins bis zehn in den = מרת
neuarabischen Dialekten*, Wien 1997
- צבי = ת' צבי, "המין הדקדוקי בשמות המספר בכמה לשונות שמיות: תגובה
למאמרה של עירית מאיר 'זכר ונקבה במספר, המין הדקדוקי בשמות המספר
כמערכת פגיעה'", *בלשנות עברית* 57 (תשס"ו), עמ' 89–93
- M. W. Cowell, *A Reference Grammar of Syrian Arabic (Based on = קוול
the Dialect of Damascus)*, Washington, D. C. 1964
- רוזנטל = ר' רוזנטל, מילון הסלנג המקיף, ירושלים 2005
- W. Wright, *A Grammar of the Arabic Language*³, revised by W. = רייט
Robertson Smith & M. J. de Goeje, Cambridge 1896, 1898
- H. Reckendorf, *Arabische Syntax*, Heidelberg 1921 = רקנדרוף